

PATIKĖTOS SVETIMOS TURBINĖS TEISĖS PASISAVINIMO IR
IŠŠVAISTYMO SAMPRATA

Oleg Fedosiuk *

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303
Telefonas 261 62 61
Elektroninis paštas o.fedosiukas@lat.lt

Pateikta 2008 m. rugsėjo 2 d., parengta spausdinti 2008 m. lapkričio 24 d.

Santrauka. 2000 m. priimtas naujas Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau BK) įtvirtino naują nuostatą, pagal kurią pasisavinimo (183 str.) ir iššvaistymo (184 str.) dalyku gali būti ne tik patikėtas ar kaltininko žinioje esantis turtas, bet ir turtinė teisė. Šis įstatymo leidėjo žingsnis sudarė prielaidas plačiau traktuoti šių nusikalstamų veikų objektą, kitaip aiškinti galimus jų padarymo būdus. Kriminalizavus patikėtų turtinių teisių pasisavinimą ir iššvaistymą turi būti sukurta ir atitinkama mokslinė doktrina. Kol kas šių veikų padarymo mechanizmas nėra tinkamai atskleistas Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje, o tuo labiau teismų praktikoje. Šis straipsnis ir yra bandymas formuoti patikėtos turtinės teisės pasisavinimo ir iššvaistymo kaip nusikalstamų veikų koncepcinį supratimą, nes be jo negali būti vienodo šių normų taikymo teismų praktikoje.

Pagrindinės sąvokos: patikėta turtinė teisė, pasisavinimas, iššvaistymas.

1. TURTINIŲ TEISIŲ PASISAVINIMO IR
IŠŠVAISTYMO KRIMINALIZAVIMO
PRIELAIDOS

Anksčiau galiojęs BK (patvirtintas 1961 m. birželio 26 d.) neteisėtą turtinių teisių įgijimą kriminalizuodavo sukčiavimo ir turto prievartavimo normose. Platesnį požiūrį į šių nusikaltimų dalyką lėmė tai, kad juos įmanoma padaryti ne tik apgaule ar prievarta fiziškai užvaldant svetimą daiktą, bet išgaunant iš nukentėjusiojo juridiskai įformintą veiksmą, kuriuo, pvz., perleidžiamas nekilnojamasis turtas, išsipareigojama gražinti skolą ir pan. Naujas BK (patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d.) prie nusikalstamų veikų, kurių dalykas gali būti turtinė teisė, priskirdamas dar dvi nusikalstamas veikas – pasisavinimą ir iššvaistymą, tarsi toliau vadovavosi sukčiavimo normos logika, nes šiuo atveju kaltininkas iš esmės taip pat elgiasi apgaulingai – sulaužo jam suteiktą pasitikėjimą.

Analizuojant nusikalstamų veikų dalyko praplėtimą *turtinės teisės* požymiu, reikėtų atkreipti dėmesį į tai,

kad šis žingsnis būtų nereikalingas, jeigu BK skirtų daiktą nuo turto. Jeigu vagystės dalykas būtų įvardijamas kilnojamuoju daiktu (kaip, pvz., Vokietijos BK), kitose normose vartojamą sąvoką „turtas“ būtų įmanoma suprasti autentiškai, apimant ir turtines teises. Norėčiau priminti skaitytojui, kad civilinėje teisėje nuo seno žinoma turto samprata apima tiek asmeniui priklausančių daiktų, tiek ir turtinių teisių ir prievolių visumą – vadinamą aktyvą ir pasyvą.¹ Tačiau BK net ir akivaizdžiai daiktinių vagystės ir plėšimo nusikalstamų veikų dalyką apibrėžia požymiu „turtas“, todėl *turto* sąvoką tenka aiškinti siauriau, t. y. kaip ekonominę vertę turintį materialų kilnojamąjį daiktą. Toks supratimas natūraliai iš vagystės ir plėšimo sudėčių perkeliamas ir į kitas normas, kuriose vartojama turto sąvoka. Esant tokiai tradicijai, norint pabrėžti, kad nusikalstama veika gali paveikti ne tik materialiuosius, bet ir nematerialiuosius nukentėjusiojo aktyvus, vartojamos turtinių teisių, turtinių prievolių, turtinio pobūdžio veiksmo ar susilaikymo nuo jo sąvokos. Tokia pat logika buvo vadovaujama ir praplečiant pasisavinimo ir iššvaistymo dalyką, nes šiuo atveju kaltininko gaunama nauda ir daroma žala gali tu-

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros docentas.

¹ Шершеневич, Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.). Москва: СПАРК. 1995. P.95.

rėti ne tik fizinį – materialų, bet juridinį pavidalą (turtinė teisė ima juridškai priklausyti kaltininkui, sumažėja pinigų nukentėjusiojo sąskaitoje, jis netenka reikalavimo teisės ir pan.). Nekelia abejonių ir tai, kad neteisėtas poveikis kaltininkui patikėtiems nematerialios formos aktyvams gali padaryti didelę žalą savininkui (pakanka prisiminti Prancūzijos banko „Societe Generale“ dėl neteisėtos darbuotojo veiklos patirtos 4,9 mlrd. eurų žalos istoriją), todėl minėtas įstatymo leidėjo žingsnis neturėtų būti laikomas nepagrįstu baudžiamosios teisės įsivėžimu į civilinės teisės reguliavimo sritį.

Įtraukus turtinę teisę į pasisavinimo ir iššvaistymo dalyko požymius, šio straipsnio autoriaus nuomone, prasplėtė šiomis normomis saugomų turtinių teisių ir interesų sritis, kuri dabar apima ir teisinius santykius, kylančius iš prievolių, todėl šių veikų nebegalima traktuoti vien kaip priešingų nuosavybei, nebent civilistikoje įsigalėtų doktrina, pagal kurią nuosavybės teisė apima visas turtines teises, tarp jų ir reikalavimo teises prievolėje.² Tiesa, teisinėje literatūroje reiškiamą nuomonę, kad tik daiktinės teisės gali būti pasisavinimo ir iššvaistymo dalyku, o prievolių teisių apskritai praktiškai neįmanoma nei pasisavinti, nei iššvaistyti. Vadovaujantis šiuo požiūriu, turtinė teisė nėra savarankiškas šių nusikalstamų veikų dalykas, nes visada „seka“ paskui daiktą.³ Šiame straipsnyje bandoma pagrįsti priešingą poziciją ir paanalizuoti tiek daiktinių, tiek ir prievolių teisių pasisavinimo ir iššvaistymo galimybes.

Šiuolaikinių patikėto turto pasisavinimo ir iššvaistymo normų ištakų reikėtų ieškoti ne tik turto pagrobimo sampratos raidoje, bet ir viduramžių laikais suformuluotoje asmeninės ištikimybės (vok. *Treue*) suverenui doktrinoje. Ištikimybės sulaužymas (vok. *Treubruch*) buvo baudžiamas kaip išdavimas. Remiantis ištikimybės teorija iš pradžių Prancūzijos 1810 m. baudžiamajame kodekse, vėliau Vokietijos baudžiamajoje teisėje buvo suformuluotos piktnaudžiavimo pasitikėjimu (pranc. *abuse de confiance*, vok. *Untreue*) kaip turtinių nusikaltimų normos, kurių esmę sudarė žalos padarymas piktnaudžiaujant įgaliojimais arba faktinėmis galimybėmis, kylančiais iš svetimo turto valdymo.⁴ Be piktnaudžiavimo pasitikėjimu, Vokietijos baudžiamajoje teisėje buvo suformuluotos ir svetimo daikto pasisavinimo normos (vok. *Unterschlagung*, *Veruntreuung*). Šis požiūris turėjo įtakos Rusijos, o per ją ir Lietuvos baudžiamiesiems įstatymams. Tarpukario Lietuvos baudžiamajoje teisėje buvo žinomos ir pasitikėjimo naudojimo piktam (1903 m. Baudžiamajo statuto 577 str.), ir pavesto svetimo turto pasisavinimo (574 str.) normos.⁵

² Pakalniškis, V. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Jurisprudencija*. 2000. T. 28(20). P. 76.

³ Bukelienė, D. *Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Vilnius, 2008. P. 73, 77.

⁴ Клепичкий, И. А. Имущественные преступления (сравнительно-правовой аспект). *Законодательство*. 2000. Nr. 1–2.

⁵ Kavolis, M.; Bieliackinas, S. *Baudžiamasis Statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Kaunas, 1934.

Pasitikėjimo naudojimo piktam (BS 577 str. 1 d.) požymiai tiems laikams būdinga teisine kalba buvo aiškunami kaip „įgaliojimo rūpintis svetimu turtu arba turto reikalu vartojimas to turto nenaudai arba to turto reikalo nenaudai“. Minėta norma saugojo turto teises apskritai ir galėjo pasireikšti visokeriopos turtinės žalos padarymu, įskaitant ir prievolių prisiėmimu pagal valdomą svetimą turą. Tuo tarpu pasisavinimo normos (BS 574 str. 1 d.) esmę sudarydavo kaltininkui pavesto judamojo turto „į savo savybę priėmimas arba savęs į savininko vietą pastatymas“, kuris, beje, apimdavo ir vadinamą išėikvojimą.⁶

Tarybinė baudžiamoji teisė atsisakė piktnaudžiavimo pasitikėjimu kaip turtinio nusikaltimo koncepcijos, tačiau adaptavo patikėto turto pasisavinimo ar išėikvojimo kaip grobimo rūšies idėją. Ši pasisavinimo ir iššvaistymo koncepcija buvo įtvirtinta Lietuvos baudžiamajoje teisėje iki įsigaliojant naujam BK. Tiesa, reformuojant iš sovietinių laikų paveldėtą BK, *pasitikėjimo naudojimo piktam* doktrina, pagal kurią žala turto savininkui neapsiriboja vien iš jo pavogto turto apimtimi, bet kildinama iš įvairių jam nenaudingų sandorių, laikinai buvo atkurta. Antai 1996 m. sausio 18 d. įstatymu Nr. I-1173 į BK buvo įtraukta piktnaudžiavimo pasitikėjimu komercinėje, ūkinėje ar finansinėje veikloje (321 str.) norma, tačiau naujame (2000 m.) BK ji nebuvo įtvirtinta. Užtat buvo kriminalizuotas patikėto turtinių teisių pasisavinimas ir iššvaistymas.

Pažymėtina, kad platesnis požiūris į žalos padarymo patikėtojui galimas formas būdingas daugeliui Europos valstybių įstatymų. Galiojantis Vokietijos BK⁷ tradiciškai įtvirtina ir piktnaudžiavimą pasitikėjimu (§ 266), žinomą kaip *Untreue*, ir dvi svetimo daikto pasisavinimo rūšis: svetimo daikto, kuris yra faktiniame kaltininko valdyme (pvz., rasto daikto), pasisavinimą, žinomą kaip *Unterschlagung* (§ 246, 1 dalis), ir patikėto daikto pasisavinimą, žinomą kaip *Veruntreuung* (§ 246, 2 dalis). Analogiškas doktrinas įtvirtina ir Austrijos BK⁸, kriminalizuodamas tiek piktnaudžiavimą pasitikėjimu (vok. *Untreue*, § 153), tiek ir dvi pasisavinimo rūšis (*Veruntreuung* § 133, *Unterschlagung* § 134). Kita vertus, kitaip nei Vokietijos BK, pasisavinimo normose dalykas apibūdinamas ne daikto, bet platesne turto (vok. *Gut*) sąvoka. Pagal Prancūzijos BK⁹ patikėto turto pasisavinimo veika kriminalizuota piktnaudžiavimo pasitikėjimu (pranc. *abuse de confiance*) normoje (314-1 str.), o pasisavinimo dalykas apibrėžtas kaip pinigai, vertybės arba koks nors kitas turtas (*des fonds, des valeurs ou un bien*). Speciali piktnaudžiavimo pasitikėjimu akcinėse bendrovėse rūšis apibrėžta Prancūzijos prekybos draugijų įstatyme (1996). Šio įstatymo 437 str. 3 d. numato vadovaujančio personalo atsakomybę už bendrovės tur-

⁶ Stankevičius, V. *Baudžiamosios teisės paskaitos*. Kaunas, 1925. P. 190–191.

⁷ Criminal Code of the Federal Republic of Germany <<http://www.legislationline.org/legislations.php?jid=21<id=15>> [žiūrėta 2008 03 21].

⁸ Strafgesetzbuch (StGB); Austria <http://www.sbg.ac.at/ssk/docs/stgb/stgb_index.htm> [žiūrėta 2008 03 21].

⁹ Criminal code of French Republic <<http://www.legislationline.org/legislations.php?jid=19<id=15>> [žiūrėta 2008 03 21].

to ar kredito panaudojimą asmeniniais tikslais.¹⁰ Pagal Didžiojoje Britanijoje galiojančius vagystės įstatymus (Theft Acts, 1968, 1978, 1996), vagystės sąvoka apima visas veikas, pasireiškiančias kaip negarbingas svetimo (taip pat ir patikėto) turto pasisavinimas (išskyrus sukčiavimą). Tuo tarpu turto sąvoka įstatyme apibrėžta labai plačiai – ji apima pinigus, bet kokį kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turta, turtines teises (*angl. things in action*) ir kitą nematerialų turta (*angl. intangible property*).¹¹ Šveicarijos BK¹², be daiktinio pasisavinimo normų: neteisėto užvaldymo (vok. *unrechtmässige Aneignung*, 137 str.) ir patikėto daikto pasisavinimo (vok. *Veruntreuung*, 138 str.), įtvirtinta ir platesnė neištikimo reikalų tvarkymo (vok. *ungetreue Geschäftsbesorgung*, 158 str.) norma, kriminalizuojanti apskritai žalingą patikėto turto administravimą. Švedijos BK¹³ 10 skyriaus, vadinamo „Pasisavinimas ir kiti piktnaudžiavimai pasitikėjimu“ 4 straipsnis įtvirtina neteisėto disponavimo (*angl. unlawful disposal*) norma, kurioje veika formuluojama kaip turto arba teisės atskyrimas (*angl. dispossession of property or deprivation of right*). Lenkijos BK¹⁴ pasisavinimo (lenk. *przywłaszczenie*) dalyką formuluoja panašiai kaip ir Lietuvos BK. Pagal Lenkijos BK 284 straipsnį pasisavinimo dalykas gali būti tiek kilnojamas daiktas (lenk. *rzecz ruchoma*), tiek turtinė teisė (*prawo majątkowe*), beje, apimanti ir nekilnojamą turta.

Taigi pasisavinimo ir iššvaistymo normų papildymas turtinės teisės požymiu, palyginti su kitų Europos valstybių įstatymų analogiškais normomis, labai nesisiskiria ir, manytina, kyla iš objektyvaus turtinių santykių apsaugos poreikio. Žinoma, BK 183 ir 184 straipsnių reforma neapėmė visų galimų žalos padarymo patikėtojui formų, pvz., savavališko turtinių prievolių prisiėmimo, ir tai gali būti traktuojama kaip savotiška spraga, kurią iš dalies kompensuoja tarnybinio piktnaudžiavimo (BK 228 str.) ir nusikalstamo bankroto (BK 209 str.) normos.

2. TURTINĖ TEISĖ KAIP PASISAVINIMO IR IŠŠVAISTYMO DALYKAS

2.1. Turtinės teisės samprata civilinėje ir baudžiamojoje teisėje

Civilinės teisės teorija moko, kad kiekvienos subjektinės civilinės teisės turinį sudaro du elementai – galimybė juridškai reikšmingai veikti pačiam subjektui ir galimybė reikalauti iš kito (įpareigoto) asmens tam tikro

juridiškai reikšmingo elgesio.¹⁵ Kalbant apie subjektinę turtinę teisę, pirmiausia pabrėžtina nuo seno žinoma civilinės teisės aksioma, kad turtinė teisė visais atvejais yra arba *teisė į daiktą* arba *teisė į kito asmens veiksmą*¹⁶, kitaip sakant, gali būti daiktinės arba prievolinės kilmės. Šios aksiomos nepaneigia ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau CK), turtinių teisių kategorijai priskirdamas daiktines teises, prievolines teises, ir teises, atsirandančias iš intelektinės veiklos rezultatų (1.112 str.). Detalizuojant galima teigti, kad turtinės teisės turinį gali sudaryti teisė valdyti, naudotis ir/ar disponuoti turto (nuosavybės ir kitos daiktinės teisės) ir teisė į kito asmens veiksmus – pinigų išmokėjimą, daikto perdavimą, darbų atlikimą bei paslaugų teikimą, taip pat ir į susilaikymą nuo veiksmų (prievolinės teisės).

Tačiau kalbant apie galimybę priskirti subjektinę teisę prie turtinių, būtina prisiminti pagrindinį kriterijų, atskiriantį turta nuo neturtinių vertybių, t. y. ekonominį turinį, matuojamą pinigais. Šį turtui būdingą požymį pabrėždavo tokie žymūs civilinės teisės klasikai kaip G. Šeršenevičius, K. Pobedonoscevas, A. Brincas, G. Dernburgas, F. Regelsbergeris ir kiti turto sampratos tyrinėtojai. Ekonominis kriterijus išlieka svarbiu turto požymiu ir šiuolaikinės teisės teorijoje, jį netiesiogiai įtvirtina ir CK, apibrėždamas neturtines teises kaip ekonominio turinio neturinčias teises (1.115 str.) – iš šio teiginio logiškai plaukia išvada, kad turtinėms teisėms ekonominis turinys būdingas. Taigi subjektinę teisę galima vadinti turtine teise, kai egzistuoja galimybė jos pačios objektą (daiktą, veiksmą, intelektinės veiklos rezultata) objektyviai įvertinti piniginiu ekvivalentu, o pačią teisę paversti pinigais. Pagal turtinės teisės objektą paprastai nustatyta ir jos vertė, tačiau teisės vertės ir jos objekto santykis ne visada yra tiesioginis, pvz., akcijų kaina atspindi įmonės kaip sudėtingo turtinio komplekso vertę ir priklauso ne tiek nuo įmonės turto, kiek nuo to, kaip visuomenė vertina jos perspektyvas uždirbti pelno, o reikalavimo teisės vertė priklauso ne tik nuo apibrėžto dydžio, bet ir nuo realių perspektyvų ją realizuoti.

Turtinės teisės sąvoka yra dualistinė: pirma, turtinė teisė turi objektą (daiktą ar kito asmens veiksmą), antra, ji pati yra objektas, kuris kažkam priklauso. Civilistikoje nuo seno pabrėžiama, kad turtinė teisė įgauna objektyvumą kaip turėjimo dalykas¹⁷, o teisės turėtojas neretai palyginamas su savininku. Tik nuosavybės objektu šiuo atveju yra vadinamas bekūnis daiktas arba pagal romėnų terminologiją – *res incorporales*. Būtent kaip bekūnis daiktas, pati turtinė teisė, o ne jos objektas tampa asmens turtinio aktyvo dalimi, gali būti parduota (CK 6.425 str.), įkeista (CK 4.201 str.) ir paveldėta (CK 5.1 str.), o baudžiamosios teisės požiūriu – neteisėtai įgyta, panaikinta, pasisavinta, iššvaistyta. Turtinė teisė „sudaiktėja“, kai teisė įmanoma atskirti nuo jos pačios objekto, kitaip tariant, teisė turi tapti kažkuo daugiau nei teisinis daikto režimas – ji turi tarsi atsiplėšti nuo daikto,

¹⁰ Клепицкий, И. А. Имущественные преступления (сравнительно-правовой аспект). Законодательство. 2000. Nr. 1–2.

¹¹ Reed, A.; Seago, P. *Criminal law. 2 nd edition*. Sweet & Maxwell. 2002. P. 451–493.

¹² *Criminal Code of the Swiss Confederation (German version)* <<http://www.legislationline.org/legislations.php?jid=49<id=15>> [žiūrėta 2008 03 21].

¹³ The Swedish Penal Code <<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/02/77/77/cb79a8a3.pdf>> [žiūrėta 2008 03 21].

¹⁴ *Criminal Code of The Republic of Poland* <<http://www.legislationline.org/legislations.php?jid=39<id=15>> [žiūrėta 2008 03 20].

¹⁵ Крашенинников, Е. А. Интерес и субъективное гражданское право. *Правоведение*. 2000. Nr. 3. P. 133–141.

¹⁶ Победоносцев, К. *Курс гражданского права*. Первая часть. Спб. 1896. P. 6.

¹⁷ Ten pat. P. 7.

kartu išsaugodama savąjį vertybinį kriterijų.¹⁸ Tik tada ji gali tapti įvairių sandorių dalyku ir, plačiąja prasme, civilinių teisių objektu. Pavyzdžiui, civilinės teisės požiūriu nėra jokios prasmės kalbėti apie turtinę teisę kaip apie *res incorporales*, kai ji pasireiškia kaip nuosavybės teisė į kilnojamąjį ar nekilnojamąjį turtą. Šiuo atveju nuosavybės teisės įgijimas ar perdavimas reikš tik paties turto įgijimą ar perdavimą. Tas pats pasakytina apie sveıtimo daikto sulaikymo teisę (CK 4.229-4.235 str.), ilgalaikę nuomą (CK 4.165-4.169 str.) ir pan.

Tačiau turtinių teisių atskirtumo nuo daikto aspektas įgauna šiek tiek kitokią prasmę baudžiamojoje teisėje. Aiškinant turtinių nusikalstamų veikų požymius, sąvokai „turtas“ čia suteikiama materialaus kilnojamojo daikto reikšmė, nes vagystės dalykas įvardytas „turtu“, o pavogti, kaip žinome, galima tik tokį daiktą, kurį įmanoma perkelti erdvėje. Nekilnojamas turtas negali būti vagystės ir plėšimo dalyku¹⁹, nes kitoks yra jo neteisėto perėmimo režimas – ne fizinis, bet juridinis (jis negali būti kaltininko įgytas ar perleistas kitaip, kaip tik juridiškai įforminant atitinkamą sandorį). Būtent tai verčia nekilnojamam turtui²⁰ suteikti atskirą reikšmę turtinių nusikaltimų kontekste ir matyti skirtumą tarp kilnojamojo ir nekilnojamojo turto pasisavinimo: pirmuoju atveju veika laikytina specialiają vagystės rūšimi, antruoju atveju – atsiduria šalia tokių nusikalstamų veikų turtui plačiąja prasme kaip sukčiavimas ir turto prievartavimas.²¹ Visai kitoks yra ir turtinių teisių (palyginti su kilnojamuoju daiktu) pasisavinimo/iššvaistymo fakto įrodinėjimas. Todėl sukčiavimo, turto prievartavimo, pasisavinimo ir iššvaistymo normų prasme nekilnojamas turtas vadintinas turtine teise. Tas pats pasakytina apie civilinėje apyvartoje dalyvaujančius nematerialius objektus: prekės ženklą, firmos vardą, dalykinę reputaciją,

komercinę patirtį, komercinę paslaptį, literatūros, mokslo ir meno kūrinius (išskyrus tuos, kurie turi paveikslo, skulptūros, paminklo ar kitą daiktinę formą), kompiuterines programas, dizainą, išradimą, patentą, licenciją, ISSN, brūkšninį kodą ir kt. Turtinių nusikalstamų veikų normų sistemos požiūriu šie objektai, dėl negalimumo juos fiziškai užvaldyti, iš esmės vadintini turtinėmis teisėmis.²² Taigi apibrėžiant turtinę teisę kaip pasisavinimo, iššvaistymo ir bet kurios kitos nusikalstamos veikos dalyką, pabrėžtinai ne jų atskirtumas nuo savo objekto, bet juridinis perėmimo režimas, neleidžiantis tapti fizinio užvaldymo (pagrobimo) dalyku.

Toliau analizuojant turtinių teisių suvokimo civilinėje ir baudžiamojoje teisėje skirtumus, aktualu yra aptarti jų santykį su vertybinių popierių ir negrynųjų pinigų sąvokomis. CK vertybiniais popieriais, pinigams, turtinėms teisėms suteikia savarankiškus statusus civilinių teisių objektų sąrašė. Tradicinė nuosavybės doktrina laiko vertybinius popierius daiktais, nes jie dalyvauja apyvartoje tarsi daiktai, tačiau pastebėta ir tai, kad jų perleidimas nedaug kuo skiriasi nuo reikalavimo teisių perleidimo.²³ Šiuolaikinėje civilinės teisės literatūroje nėra sutariama dėl vertybinių popierių teisinės kilmės, tačiau akivaizdu, kad jie suteikia jos turėtojui atitinkamas turtines teises. CK 1.101 str. vertybinių popierių apibrėžia kaip dokumentą, patvirtinantį jį išleidusio asmens (emitento) įsipareigojimus šio dokumento turėtojui. Vertybinis popierius gali suteikti turėtojui teisę gauti jame nurodytą pinigų sumą (čekis, vekselis, obligacija), dalyvauti valdant įmonę, gauti dalį įmonės pelno (akcijos ir akcijų sertifikatai ir kt.), teisę gauti prekių (konosamentas, sandėliavimo dokumentas ir kt.), gauti indėlį ir palūkanas (indėlio liudijimas) ir kita.

Kaip turtinės nusikalstamos veikos dalyką vertybinių popierių būtina priskirti arba daiktui, arba turtinei teisei. Atsakymą nedviprasmiškai suformulavo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 2005 m. birželio 23 d. nutarime, skirtam vagystei ir plėšimui: „Vertybiniai popieriai, taip pat kiti dokumentai, žymintys tam tikrą piniginę vertę, kaip vagystės ir plėšimo dalykas yra tik tie, kurie suteikia teisę gauti turtą be juos pateikusio asmens tapatybės ir reikalavimo teisės turėjimo nustatymo (pvz., dovanų čekis). Vardiniai vertybiniai popieriai, kurių turinyje nurodyta reikalavimo teisė konkrečiam asmeniui, nėra vagystės ir plėšimo dalykas.“²⁴ Tarybinėje baudžiamojoje teisėje buvo laikomasi tokios pat pozici-

¹⁸ Лапач, В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика. 2004. <<http://allpravo.ru/library/doc99p0/instrum2232/item2241.html>> [žiūrėta 2006 08 06].

¹⁹ Nekilnojamojo turto traktavimas baudžiamojoje ir civilinėje teisėje skiriasi. Daiktai, kurie pagal įstatymą traktuojami nekilnojamaisiais (CK 1.98 str. 3 d.), bet kuriuos įmanoma fiziškai perkelti erdvėje (laivai, orlaiviai), turto pagrobimo sampratos požiūriu yra kilnojamieji. Šia nuostata nuo seno vadovaujamosi Vokietijos, Prancūzijos, Rusijos teisėje (Žr. Клепичкий И. А. Имущественные преступления (сравнительно-правовой аспект). Законодательство. 2000. № 1–2; Фойничкий И. Я. Курс уголовного права. Часть особенная. Посягательства личные и имущественные. Изд.4. С-Петербург, 1901. P. 166; Скляр С. В. Понятие хищения в уголовном законодательстве России: теоретический анализ. Государство и право. 1997. Nr. 9. P. 64). Ši nuostata visiškai logiška, todėl pripažintina ir Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje.

²⁰ Kai kurie autoriai, pabrėždami juridinio turto įgijimo/perleidimo režimą, be nekilnojamojo turto, mini ir kilnojamąjį turtą, kuriam būtina teisinė registracija, pvz., automobilių (Žr. Бойцов А. И. Преступления против собственности. Санкт-Петербург, 2002. P. 157). Vis dėlto, automobilių ir kitus kilnojamuosius daiktus, kuriems būtina teisinė registracija, įmanoma ir pavogti, ir iššvaistyti fiziškai, be jokios teisinės registracijos, todėl šiuo atveju kalbėti apie tokio turto juridinį įgijimo/perleidimo režimą nereikėtų.

²¹ Tą pastebi ir turtinių nusikaltimų problematiką tyrinėjantys Rusijos mokslininkai. Jų nuomone, fizinis nekilnojamojo turto užvaldymas neatitinka grobimo koncepcijos, nes jo įgijimas įmanomas tik įforminant teises į jį. Žr. Бойцов А. И. Преступления против собственности. Санкт-Петербург, 2002. P. 157; Клепичкий И. А. Недвижимость как предмет хищения и вымогательства. Государство и право. 2000. Nr. 12. P. 12.

²² Nors CK 1.114 str. teisę į prekės ženklą, juridinio asmens pavadinimą ir dalykinę reputaciją priskiria prie asmeninių neturtinių teisių, tačiau šių teisių ekonominis turinys akivaizdus. Dėl to, nepaisant formalios klasifikacijos, civilinės teisės literatūroje šios teisės įvardijamos kaip atitinkančios turto sąvoką plačiąja prasme (Žr. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius, 2001. P. 213). Pabrėžtina ir tai, kad teisės į komercinę paslaptį iššvaistymas kriminalizuotas specialioje komercinės paslapties atskleidimo normoje (BK 211 str.).

²³ Pakalniškis V. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Jurisprudencija*. 2000. T. 28(20). P. 76.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“, 4 punktas. *Teismų praktika*. 2005. Nr. 23

jos.²⁵ Taigi baudžiamojoje teisėje vardinis vertybinis popierius traktuojamas kaip turtinės teisės egzistavimo ir jos priklausymo subjektui materialus įrodymas, jos įgijimo, perleidimo ar panaikinimo instrumentas. Ši nuostata yra tinkama ir aiškinant pasisavinimo bei iššvaistymo dalyko požymius – neteisėtai perleidus patikėtus vardinius vertybinius popierius, galima kalbėti ne apie turto (daikto prasmę), bet apie turtinių teisių iššvaistymą.

Atskirai turi būti aptarta ir negrynųjų pinigų teisinė prigimtis. Lietuvos teismų praktikoje pasisavinimo ir iššvaistymo bylose negrynieji pinigai paprastai įvardijami turtu, o ne turtinėmis teisėmis. Kita vertus, akivaizdu, kad negrynieji pinigai yra nematerialioji aktyvų rūšis (jų egzistavimo forma – įrašai sąskaitose), todėl logiška būtų iškelti klausimą, ar ne tiksliau turtinių nusikalstamų veikų sistemoje tokius pinigus vadintini turtinėmis teisėmis. CK 1.100 str., priskirdamas tiek grynuosius, tiek negrynuosius (sąskaitoje esančias lėšas) pinigus civilinių teisių objektams, nepabrėžia jų skirtumų. Tuo tarpu negrynųjų pinigų teisinės prigimties klausimas yra labai sudėtingas, šiuo aspektu išsakytos įvairios nuomonės, ne viena jų nėra neginčijama ir visuotinai pripažįstama. Yra autorių, manančių, kad negrynųjų pinigų prigimtis daiktinė, kiti daro išvadą, kad jų kilmė prievolinė. Yra tvirtinančių, kad negrynieji pinigai – tai informacija apie pinigų judėjimą, o atsiskaitymai jais – informacijos perdavimas.²⁶ O štai ištrauka iš atsiskaitymų negrynaisiais pinigais teisinių problemų tyrimo, atlikto Lietuvos mokslininko: „Įrašai sąskaitoje – tai sudėtingas turtinis kompleksas (mišraus pobūdžio teisės), apimantis tiek daiktinius teisinius, tiek prievoliinius teisinius elementus: kol pinigai yra banko sąskaitoje, jos savininkas turi tiek daiktinių teisių į juos (sąskaitos numeris individualizuoja savininką, visi pinigai, esantys šioje sąskaitoje, laikomi priklausančiais šiam savininkui, pinigai bet kuriuo metu gali būti gauti gryniais), tiek ir prievolių (iš atsiskaitomosios sąskaitos sutarties, sudarytos su banku)... Visi atsiskaitymų sandoriai savo prigimtimi yra piniginės prievolės“.²⁷ Taigi nėra klaidinga teigti, kad negrynieji pinigai priklauso jų savininkui turtinių teisių pavidalu, o nusikalstamas jų pervedimas iš savininko sąskaitos gali būti įvardijamas kaip turtinių teisių pasisavinimas ar iššvaistymas. Nors teismų praktikoje tai nėra įprasta, tačiau pateisinama metodologiniu požiūriu, nes leidžia aiškinti pasisavinimo ir iššvaistymo normas kitų turtinių nusikalstamų veikų normų sistemoje, be to, skirtingai nei materialaus turto, negrynųjų pinigų pasisavinimas ir iššvaistymas visada palieka teisinį pėdsaką, kitoks yra šios nusikalstamos veikos baigtumas, skiriasi įrodinėjimo metodika.

2.2. Turtinės teisės įtvirtinimo forma

Civilinių teisių atsiradimo pagrindus nustato CK 1.136 str., tačiau norint pasinaudoti turima teise arba esant reikalui teisiškai ją apginti, reikalingas jos egzistavimo ir priklausomumo turėtojui tam tikras formalus patvirtinimas (įrodymas). Tokiu formaliu teisės legitimizacijos pagrindu paprastai yra popieriniai arba elektronine forma sukurti dokumentai, kurie tiesiogiai patvirtina subjektinės teisės turinį (pvz., sutartis, administracinis aktas, įrašai skaitmeninėje duomenų laikmenoje) arba faktus, leidžiančius šį turinį formaliai nustatyti (pvz., asmens dokumentai, patvirtinantys giminystės ryšį su mirusiuoju ir kartu teisę gauti palikimą, dokumentai, patvirtinantys patirtos žalos faktą, ir t. t.). Tačiau atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad subjektinės teisės egzistavimo ir priklausomumo jos turėtojui forma gali būti ir tam tikra dokumentais nepatvirtinta faktinė situacija, esanti šios teisės atsiradimo pagrindas, pvz., intelektinės veiklos rezultato sukūrimas, tam tikros informacijos žinojimas. Šis klausimas yra aktualus ir taikant baudžiamosios teisės normas, nes formali turtinės teisės egzistavimo forma (įrodymas) nulemia ir galimus būdus, kaip ši teisė gali būti pasisavinta arba iššvaistyta. Dažniausiai pasitaikantis ir labiausiai tikėtinas yra dokumentinis turtinės teisės pasisavinimas ir iššvaistymas, kai atitinkamas sandoris yra juridiskai įforminamas. Yra net manančių, kad nusikalstamos veikos dalyku šiuo atveju laikytina ne turtinė teisė, bet ją suteikiantis dokumentas.²⁸ Teisės į turtą įgijimą su dokumento įgijimu sutapatino ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas, aiškindamas sukčiavimo požymius.²⁹ Vis dėlto toks požiūris nepateisinamai susiaurintų pasisavinimo ir ypač iššvaistymo būdų aiškinimą. Negalima atmesti ir tokio pasisavinimo ar iššvaistymo būdo, kai turtinė teisė keičia savo turėtoją arba tiesiog nustoja egzistuoti ir dėl juridiskai neišforminto sandorio. Tokio nedokumentinio pasisavinimo pavyzdys galėtų būti atvejis, kai viešai paskelbus apie atlygį už informaciją apie, tarkim, pavogtą meno kūrinį ar pagrobtą žmogų, saugumo firmos darbuotojas sužino šią informaciją eidamas darbo pareigas, tačiau, pažeisdamas savo įsipareigojimus darbdaviui, už atlygį perduoda šią informaciją suinteresuotiems asmenims kaip privatus asmuo. Taigi saugumo firmai priklausanti teisė į atlygį faktiškai pasisavinta ir realizuota jos darbuotojo. Įmanomas ir toks nedokumentinis būdas iššvaistyti turtinę teisę, kai per nustatytą laiką nesiimama priemonių jos realizuoti, taip nulemiant jos išnykimą.

2.3. Patikėtos turtinės teisės samprata

Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje patikėtu turtu priimta laikyti užimamų pareigų, specialių pavedimų bei sutarčių pagrindu teisėtame

²⁵ Владимиров В. А. *Квалификация преступлений против личной собственности*. Москва, 1968. P. 24.

²⁶ Потяркин Д. Безналичные деньги – имущество. *Хозяйство и право*. 1997. Nr. 3. P. 139–140; Тараканов С. Информационная природа безналичных денег. *Хозяйство и право*. 1998. Nr. 9. P. 68–69.

²⁷ Toločko V. *Atsiskaitymų negrynaisiais pinigais teisinė prigimtis*. *Jurisprudencija*. 2000. Nr. 16(8). P. 183–184.

²⁸ Гаухман Л. Д., Максимов С. В. *Ответственность за преступление против собственности*. Москва, 2001. P. 28.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. ir 275 str.)“, 4 punktas. *Teismų praktika*. 1998. Nr. 10

kaltininko valdyme esantį svetimą turtą, kurio atžvilgiu kaltininkas turi teisiškai apibrėžtus įgaliojimus.³⁰ Paprastai tokius valdymo įgaliojimus turi materialiai atsakingi juridinių asmenų darbuotojai, kurių darbas susijęs su svetimo turto apskaita, saugojimu, priėmimu, išdavimu, pardavimu, pervežimu ir t. t. Kaltininko žinioje esančiu turtu laikomas toks turtas, kai kaltininkas dėl savo užimamų pareigų turi teisę pavaldiniams, kuriems patikėtas turtas, duoti nurodymus dėl šio turto panaudojimo. Prie tokių asmenų priskirtini įmonių, įstaigų, organizacijų vadovai ar asmenys, atsakingi už atskiras jų veiklos sritis, tačiau nesantys materialiai atsakingi už tą turtą.³¹ Šiuos apibrėžimus galima imti kaip pagrindą ir aiškinant turtinės teisės santykį su kaltininku, kita vertus, šiuo atveju neįmanoma nubrėžti ribos tarp patikėtos ir žinioje esančios turtinės teisės per subjekto materialinės atsakomybės buvimo/nebuvimo požymius. Apskritai patikėto ir žinioje esančio turto sąvokų atskyrimas atrodo dirbtinis ir visai nereikalingas, o autorių, atlikusių išsamesnę šių sąvokų analizę, pateikti apibrėžimai³² tik paryškina ši dirbtinumą. Manytina, pakaktų vieno, t. y. patikėto turto ar turtinės teisės, termino. Vienaip ar kitaip, kaltininko santykis su turtine teise suponuoja tokius jo teisiškai apibrėžtus įgaliojimus svetimam turtiniam aktyvui, kad jis kito asmens vardu galėtų atlikti sandorį, kuriuo metu būtų perleistos, panaikintos ar realizuotos svetimos turtinės teisės, arba duoti nurodymus dėl tokio sandorio atlikimo. Tokiai asmenų kategorijai priklauso ir vadovaujantis juridinio asmens personalas (direktoriai, valdybos pirmininkai ir t. t.), ir už atskiras veiklos sritis atsakingi asmenys (pvz., finansininkai, juristai), ir kiti asmenys, įgalioti atlikti sandorius kito asmens vardu (pvz., asmuo, turintis įgaliojimą atlikti sandorį su kito privataus asmens pinigais, esančiais sąskaitoje).

3. PATIKĖTOS TURTINĖS TEISĖS PASISAVINIMO IR IŠŠVAISTYMO YPATUMAI

Lietuvos baudžiamojoje teisėje dominuojanti doktrina pabrėžia tokį pasisavinimo ir iššvaistymo veikų padarymo mechanizmą, tarsi tai būtų elementari vagystė, kurios specifiniu bruožu yra kaltininko ypatingas santykis su turtu – jis jam patikėtas arba yra jo žinioje. Turto pasisavinimas tapatinamas su svetimo pavertimu savu, o iššvaistymas – su svetimo neteisėtu pardavimu, dovanojimu ar kitokiu perleidimu.³³ Daiktinio pasisavinimo ir iššvaistymo padariniai tradiciškai siejami su turto netekimu arba, kitaip tariant, tiesiogine realia žala (lot.

damnum emergens).³⁴ Toks požiūris gerai paaiškina atvejį, kai sandėlininkas savo reikmėms paima statybines medžiagas iš sandėlio arba kasininkė paima pinigus iš kasos ir išneša juos iš parduotuvės, tačiau jo nepakanka, norint tinkamai įvertinti nusikalstamą poveikį patikėtiems nematerialiesiems aktyvams.

3.1. Patikėtos turtinės teisės pasisavinimas

Apibrėžiant patikėtos turtinės teisės pasisavinimą, pabrėžtina, kad tai visada neteisėtas (viršijant įgaliojimus) ir neatlygintinas aktas, kurio rezultatas yra tai, kad kaltininkas juridškai tampa svetimos turtinės teisės turėtoju (beneficiaru). Kaltininkas tiesiog pakeičia teisės turėtoją įgydamas galimybę gauti iš šios teisės išplaukiančią naudą.³⁵ Nusikalstami tokio sandorio padariniai netelpa į *damnum emergens* sąvoką, bet pasireiškia, viena vertus, kaip savininko turtinio aktyvo sumažėjimas netekus turtinės teisės (ar jos dalies)³⁶, kita vertus – kaip kaltininko turtinio aktyvo padidėjimas tapus teisės turėtoju. Kaip turtinės teisės pasisavinimas vertintinas ir toks atvejis, kai kaltininkas kaip juridinį teisės įgijėją panaudoja kitą asmenį, per kurį jis įgauna faktinę galimybę realizuoti teisę, pvz., pinigus perveda į kito asmens sąskaitą, tačiau, turėdamas to asmens mokėjimo kortelę ir žinodamas pirkimą, gali pinigus išgryninti bankomate pats. Manytina, tokie veikai įvertinti labiau tinka pasisavinimo, o ne iššvaistymo sąvoka.

Labai panašus į turtinės teisės pasisavinimą yra atvejis, kai patikėtinis, veikdamas patikėtojo vardu, jo sąskaita susikuria turtinę teisę savo naudai, pavyzdžiui, įmonės administratorius fiktyvaus sandorio metu įgyja reikalavimo teisę vadovaujamai įmonei arba atlieka sandorį, pagal kurį jo vadovaujama įmonė tampa jo asmeninių skolų gražinimo laiduotoju.

Ieškovas UAB „Coris Vilnius“ padavė civilinį ieškinį nurodydamas, kad atsakovas M. M., eidamas UAB „Coris Vilnius“ direktoriaus pareigas, bendrovės vardu sudarė pats su savimi autorinę sutartį, pagal kurią jis įsipareigojo perduoti UAB „Coris Vilnius“ kompiuterinę draudžiamųjų įvykių registravimo programą, o UAB „Coris Vilnius“ – užmokėti atsakovui 8500 Lt autorinį atlyginimą ir 1275 Lt gyventojų pajamų mokesť. Ieškovas prašė šią sutartį pripažinti negaliojančia, nes ji prieštarauja CK 2.134 straipsniui, pagal kurį atstovas atstovaujamojo vardu negali sudaryti sandorių nei su pačiu savimi, nei su tuo asmeniu, kurio atstovas jis yra tuo metu. Bylai perėjus trijų instancijų teismų nagrinėjimą, buvo konstatuota, kad autorinės sutarties sudarymas buvo nesąžiningas ir neteisėtas veiksmas, kuriuo bendrovei padaryta žala, kuri privalo būti atlyginta

³⁰ Ten pat. 10 punktas.

³¹ Ten pat.

³² Sinkevičius E. *Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas*. Vilnius, 2002. P. 169–172; Bukelienė D. *Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Vilnius, 2008. P. 132–155.

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. ir 275 str.)“, 9 punktas. *Teismų praktika*. 1998. Nr. 10.

³⁴ Sinkevičius E. *Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas*. Vilnius, 2002. P. 144.

³⁵ Ten pat. P. 142–143.

³⁶ Manytina, tam tikrais atvejais pateisinama kalbėti ne apie visos, bet dalies turtinės teisės pasisavinimą arba iššvaistymą, pvz., neteisėtai tapus nekilnojamojo turto bendrasavinkniu, atleidus skolininką nuo dalies prievolės, nulėmus turtinės teisės realios vertės sumažėjimą ir pan.

(2005 m. balandžio 4 d. kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-230/2005).

Aiškinantis šią situaciją baudžiamosios teisės požiūriu, pabrėžtina, kad šiuo atveju turtinė teisė yra „sukurta“ įmonės sąskaita, bet iš jos „nepavogta“. Todėl, manytina, pasisavinimo sąvoka nėra tinkama šiai situacijai įvertinti, nors tokios veikos žalingumas yra toks pat kaip ir jau egzistuojančios turtinės teisės neteisėtas perkėlimas į savo aktyvą.

Teisinėje literatūroje yra išsakyta nuomonė, kad kaip patikėtos turtinės teisės pasisavinimas kvalifikuotinas atvejais, kai įkaito davėjas neteisėtai įkeistą turtą sunaikina (konkrečiai kalbama apie įkeistų automobilių išardymą ir pardavimą dalimis). Šis siūlymas grindžiamas nuomone, kad įkaito davėjas tokiais neteisėtais veiksmais faktiškai perima kreditoriui priklausančią įkeitimo teisę.³⁷ Ši pozicija neatlaiko kritikos, nes teisės į įkeistą turtą šiuo atveju nesąžiningas skolininkas iš kreditoriaus neperima, jis ją tiesiog panaikina kartu su įkeistu turtu. Šio straipsnio autoriaus nuomone, aptarta veika atitinka turtinės žalos padarymo apgaule (BK 186 str.) arba sukčiavimo (BK 182 str.) požymius.

Aiškinantis turtinės teisės pasisavinimo baigtumo momentą, labai svarbu pabrėžti tai, kad šiuo atveju turime reikalą ne su fiziniu, o juridiniu užvaldymu, todėl ir veikos baigtumas turi būti siejamas ne su fizine galimybe naudotis ir disponuoti pasisavintu dalyku, kaip įprasta aiškinti³⁸, bet su sandorio teisinių padarinių atsiradimo momentu. Pvz., pervedus įmonės pinigus į asmeninę sąskaitą, pasisavinimas laikytinas baigtu nuo pinigų atsiradimo naujojoje sąskaitoje, bet ne nuo fizinių galimybių išgryninti šiuos pinigus. Toks veikos baigtumo aiškinimas nulemtas to, kad pinigai atsiduria ne fiziniame, bet juridiniame kaltininko valdyje (sąskaitoje). Į minėtus pinigus gali būti nukreiptas kaltininko kreditorių išieškojimas, mirus kaltininkui, šie pinigai būtų paveldėti jo įpėdinių. Pagaliau „apvogtas“ savininkas neturi kito būdo susigrąžinti neteisėtai pasisavintų pinigų, kaip tik inicijuodamas ilgai trunkančias teises procedūras.

Tiek baudžiamosios teisės teorijoje, tiek teismų praktikoje sutariama, kad subjektyvieji patikėto turto pasisavinimo požymiai gali pasireikšti tik tiesioginės tyčios forma.³⁹ Tokia pat nuostata galioja ir patikėtos turtinės teisės pasisavinimo atveju – veika baudžiama tik tada, kai kaltininkas supranta, kad neatlygintinai ir neteisėtai, t. y. viršydamas jam suteiktus įgaliojimus, atlieka sandorį, dėl kurio teisėtas turtinės teisės turėtojas

jos netenka, o kaltininkas tampa oficialiu jos turėtoju arba įgyja faktinę galimybę ją realizuoti per kitus asmenis, numato šiuos padarinius ir jų nori. Aiškinantis pasisavinimui būdingos tyčios turinį, esminis klausimas yra tai, ar atitinka šios nusikalstamos veikos požymius laikinas patikėtų turtinių teisių uzurpavimas, kai kaltininkas po tam tikro laiko ketina kurti pirmą pradę padėti. Viena vertus, asmuo juridškai tampa turtinės teisės turėtoju su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis, kita vertus, lyg ir nėra valinio tiesioginės tyčios momento – noro padaryti žalą savininkui. Atsakymas, kaip vertinti tokį laikiną turtinių teisių pasisavinimą, iš dalies buvo suformuluotas antstolio G. M. baudžiamojame byloje, kurioje jis buvo kaltinamas piktnaudžiavimu ir patikėto didelės vertės turto pasisavinimu dėl to, kad pagal vykdomuosius dokumentus išieškotas lėšas du kartus (1500 000 ir 400 000 Lt) pervedė į kitą banką ir sudarė dėl jų terminuoto indėlio sutartį, kad galėtų pasilikti palūkanas. Suėjus sutartyje nurodytam terminui, pinigai buvo gražinti į pagrindinę antstolio sąskaitą ir nukreipti kreditoriams. Po labai ilgo bylos nagrinėjimo visose instancijose, kaltinamasis buvo pripažintas kaltu piktnaudžiavęs tarnybine padėtimi, tačiau dėl didelės vertės turto pasisavinimo buvo išteisintas, motyvuojant tyčios, nukreiptos į negrįžtamą svetimo turto pasisavinimą, nebuvimu:

„Iš bylos medžiagos matyti, jog G. M. veikoje [...], tuo momentu, kai pinigines lėšas iš antstolio banko sąskaitos perkeliama į indėlio sąskaitą, tyčios pasisavinti jam patikėtas pinigines lėšas nebuvo. Ši faktą patvirtina ir tai, jog, kaip minėta, pasibaigus indėlio sutarčiai, pinigines lėšas buvo gražintos atgal į antstolio deponitinę sąskaitą“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-205/2007).

Toks požiūris, manytina, atitinka bendrą pasisavinimo doktriną, kuri visad pabrėždavo, kad kaltininkas turi numatyti žalingus padarinius (žalą savininkui) ir jų siekti.⁴⁰

3.2. Patikėtos turtinės teisės iššvaistymas

Teisinėje literatūroje galima rasti štai tokį patikėtų turtinių teisių iššvaistymo apibrėžimą – tai neteisėtas ir neatlygintinas, kaltininkui viršijant turimus įgaliojimus, šių teisių perleidimas trečiųjų asmenų naudai.⁴¹ Vis dėlto, manyčiau, patikėtų turtinių teisių iššvaistymo mechanizmas gali būti sudėtingesnis ir jo neįmanoma paaiškinti vien tik per *perleidimo* sąvoką. Kaip ir pasisavinimas, turtinės teisės iššvaistymas visada yra jos išėmimas iš teisėto turėtojo aktyvų, ir šis išėmimas, manytina, gali būti atliktas trimis būdais: pirma, perleidžiant turtinę teisę kitiems asmenims; antra, juridškai panaikinant ją; trečia, sunaikinant jos realią vertę, kai, nenustojusi juridškai egzistavusi, ji tampa bevėrtė.

⁴⁰ Pasakytina, kad šioje byloje antstolis buvo kaltinamas ir vėliau išteisintas tik dėl minėtų piniginių sumų pasisavinimo, tačiau nebuvo svarstomas klausimas dėl palūkanų pasisavinimo, nors palūkanos atiteko jam.

⁴¹ Sinkevičius E. *Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas*. Vilnius, 2002. P. 150.

³⁷ Sinkevičius E. *Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas*. Vilnius, 2002. P.162.

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. ir 275 str.)“, 11 punktas. *Teismų praktika*. 1998. Nr. 10.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. ir 275 str.)“, 12 punktas. *Teismų praktika*. 1998. Nr. 10; Sinkevičius E. *Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas*. Vilnius, 2002. P. 177; Bukelienė D. *Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Vilnius, 2008. P. 237.

Pirmąjį atvejį (perleidimą) gerai iliustruoja neteisėtats svetimo nekilnojamojo turto, vertybinių popierių perleidimas, taip pat negrynųjų pinigų pervedimas į trečiųjų asmenų sąskaitas, nors, kaip buvo minėta, teismų praktikoje tokie atvejai iš inercijos įvardijami ne kaip turtinės teisės, bet kaip turto iššvaistymas. Kitokio pobūdžio turtinių teisių neteisėtats perleidimas kitam asmeniui taip pat visiškai įmanomas.

UAB „Vasmangas“ vadovas M. B. bendrovės vardu su UAB „Valdo leidykla“ sudarė sutartį, pagal kurią šiai bendrovei buvo perleista išimtinė laikraščio „Širvinta“ leidybos ir platinimo teisė, taip pat teisė į laikraščio ISSN, brūkšninį kodą, prekės ženklą, teisė nustatyti laikraščio tematiką, struktūrą, tiražą, kainą ir pan. (šalys sutarties dalyką pavadino leidybos teise). Užginčijus šią sutartį, bylą nagrinėję teismai pripažino, kad sutartimi buvo perleistos visos teisės, susijusios su pagrindine UAB „Vasmangas“ veikla, t. y. laikraščio „Širvinta“ ir jo priedų leidyba. Pirmosios instancijos teismo sprendimas buvo palankus atsakovui: konstatuota, kad M. B. turėjo teisę sudaryti sandorius bendrovės vardu ir, sudarydamas ginčijamą sutartį, nepažeidė įstatuose nustatytos jo kompetencijos, sutartis neprieštarauja bendrovės veiklos tikslams. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas sprendė, kad ginčijama sutartimi buvo perleista faktiškai visa bendrovės veikla, ir tokiam sandoriui, kuris galėtų lemti pagrindinės veiklos nutraukimą ir naujos veiklos pradžią, sudaryti buvo būtinas ne valdybos, bet visuotinio akcininkų susirinkimo pritarimas, todėl šis sandoris sudarytas pažeidžiant UAB „Vasmangas“ valdymo organų kompetenciją. Dėl to apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad yra pagrindas pripažinti ginčijamą sandorį negaliojančiu pagal CK 1.82 straipsnį. Kasacinės instancijos teismas, pritardamas šiam vertinimui, taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad sutartyje nurodyti pagrindiniai UAB „Vasmangas“ žurnalistai, tarp jų ir ginčijamą sandorį UAB „Vasmangas“ vardu sudaręs buvęs bendrovės direktorius M. B., perėjo dirbti į UAB „Valdo leidykla“ bendrovę (2006 m. spalio 31 d. kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2006).

Manytina, kad panašūs vadovaujamai bendrovei žalingi sandoriai, esant akivaizdžiam administratoriaus įgaliojimų viršijimui, gali tapti ir nagrinėjimo objektu baudžiamojame byloje, svarstant, ar nebuvo patikėtų turtinių teisių iššvaistymo.

Kalbant apie pirmąjį patikėtų turtinių teisių iššvaistymo būdą – perleidimą, atkreiptinas dėmesys į civilinėje apyvartoje paplitusius cesijos sandorius, kuriais perleidžiamos teisės į skolos gražinimą (reikalavimai). Bankai ir kitos įmonės, nenorėdami turėti savo aktyvuose sunkiai įgyvendinamų reikalavimų portfelio, tiesiog perleidžia savo teises ūkio subjektams, besispecializuojantiems šioje srityje. Reikalavimo perleidimas taip pat tampa populiaria atsiskaitymo forma. Taigi įmanoma numanyti ir galimą nesąžiningo disponavimo šiomis teisėmis būdą – pernelyg pigiai perleidžiant teisę į skolos gražinimą, nors ši skola anaipol nėra beviltiška ir jos perėmėjai be vargo sugebės realizuoti nupirktą reikalavimą. Reikalavimą pardavusiai įmonei toks sandoris yra

žalingas, o sandorį atlikusio administratoriaus veikoje galima išžvelgti patikėtos turtinės teisės iššvaistymą, žinoma, esant kaltei.

Antruoju patikėtos turtinės teisės iššvaistymo būdu laikytinas jos juridinis panaikinimas. Tai gali būti padaryta veikimu ir neveikimu. Veikimo atveju atliekamas sandoris, dėl kurio turtinė teisė ar jos dalis juridškai nustoja egzistavusi, pvz., kreditoriaus atstovas prieš jo valią atsisako pretenzijų skolininkui arba patvirtina fiktyvų prievolės įvykdymą. Pagaliau fizinis dokumento, patvirtinančio teisę, sunaikinimas, nesant kitų įrodymų, gali reikšti ir pačios teisės panaikinimą. Neveikimo atveju turtinė teisė juridškai nustoja egzistuoti nesiėmus priemonių ją realizuoti. Tam tikrų turtinių teisių realizavimas yra ribojamas laike ir termino praleidimas gali nulėmti pačios turtinės teisės išnykimą. Toks apribojimas gali būti susijęs su ieškinio terminu, taip pat įstatymo arba sutarties numatytu terminu, per kurį būtina atlikti vienokią ar kitokią teisinį veiksmą. Pvz., kad įgytų palikimą, įpėdinis turi per tris mėnesius nuo palikimo atsiadimo dienos imtis įstatymo nustatytų veiksmų (CK 5.50 str.), terminuoto laidavimo atveju kreditorius turi pareikšti laiduotojui ieškinį per tris mėnesius nuo tos dienos, kurią suėjo laidavimo ar prievolės įvykdymo terminas (CK 6.88 str.) ir pan. Taigi asmuo, įgaliotas tvarkyti svetimą turta, laiku nesiimdamas teisinių veiksmų turtinei teisei realizuoti, gali nulėmti šios turtinės teisės praradimą ir atitinkamos žalos savininkui atsiadimą. Kai toks neveikimas yra susijęs su patikėtinio nesąžiningumu, tai gali būti vertinama ir iš baudžiamosios teisės pozicijų, ar nėra patikėtos turtinės teisės iššvaistymo.

Trečiuoju būdu patikėtos turtinės teisės gali būti iššvaistomos juridškai jų nepanaikinant ir nekeičiant jų turėtojo, bet faktiškai paverčiant bevertėmis. Turtinė teisė turi piniginę vertę tik tada, kai ji yra padengta: akcijų vertė yra padengta akcinės bendrovės veiklos pelningumu, reikalavimų vertė – užtikrinimo buvimu arba skolininko mokumu. Jeigu turtinė teisė neturi padengimo, dažnai jos realiai neįmanoma paversti pinigais. Todėl ir patikėjimo turtiniuose santykiuose įmanomas toks piktnaudžiavimo būdas, kai nesąžiningas patikėtinis sąmoningai atlieka sandorį, dėl kurio išnyksta patikėtoji priklausanti turtinės teisės padengimas ir, kaip rezultatas, jos vertė. Kaip tokio padengimo, o kartu ir turtinės teisės realios vertės iššvaistymo pavyzdį galima pateikti atvejį, kai kreditoriaus patikėtinis leidžia skolininkui perkelti jo skolą kitam asmeniui (*cesija dubitis*), kuris, kaip vėliau paaiškėja, yra nemokus. Esant tyčiai, nukreiptai į žalos padarymą patikėtoji, šiuo atveju svarstytinas klausimas ir dėl patikėtinio baudžiamosios atsakomybės už jam patikėtos turtinės teisės iššvaistymą.

Kalbant apie turtinės teisės realios vertės sunaikinimą paminėtina teisinėje literatūroje išsakytą nuomonę, kad kaip turtinės teisės iššvaistymą reikėtų kvalifikuoti atvejį, kai įkaito davėjas neteisėtai įkeista turta parduoda, taip padarydamas žalos kreditoriui, kurio teisė į skolos gražinimą lieka nepadengta. Šis siūlymas grindžiamas nuomone, kad įkaito davėjas tokiais neteisėtais veiksmais perleidžia kreditoriui priklausantią įkeitimo

teisę kitiems asmenims.⁴² Šiai nuomonei sunku pritarti, nes kreditoriaus teisės į įkeistą turtą kartu su neteisėtai parduotu įkeistu turtu, žiūrint formaliai, nėra perleidžiamos – toks sandoris pripažintinas negaliojančiu, o pirkėjas kartu su perkamu turtu jokios įkeitimo teisės neįgyja. Be to, negalima teigti, kad įkaito davėjui yra patikimos kreditoriaus įkeitimo teisės ir jis apskritai gali atsakyti pagal BK 184 straipsnį. Autoriaus nuomone, aptarta veika atitinka turtinės žalos padarymo apgaule (BK 186 str.) arba sukčiavimo (BK 182 str.) požymius. Kita vertus, kaltu dėl iššvaistymo gali būti pripažintas kreditoriaus atstovas, kuris nepagrįstai juridiskai leis skolininkui parduoti įkeistą turtą. Pardavus įkeistą turtą, kreditoriaus reikalavimas gali likti nepadengtas ir tapti bevertis.

Turtinės teisės iššvaistymo baigtumas tiesiogiai priklauso nuo veikos padarymo būdo. Patikėtų turtinių teisių perleidimo ar panaikinimo atveju veikos baigtumas sietinas su atitinkamo sandorio teisiniu padariniu atsiradimu – formaliai pasikeitus teisės turėtojui arba pasibaigus teisės juridiniam egzistavimui. Tais atvejais, kai turtinės teisės išnykimą lemia juridinis pasyvumas, baigtumas sietinas su teisės realizavimo termino praleidimu. Kai veika pasireiškia kaip turtinės teisės realios vertės sunaikinimas, baigtumas, manytina, sietinas su faktiškai susiklosčiusia padėtimi, kai turtinę teisę tampa neįmanoma realizuoti – skolininkui pradėjama bankroto procedūra ir pan.

Baudžiamoji atsakomybė už patikėtos turtinės teisės pasisavinimą ir iššvaistymą, kaip žinome, galima tik nustačius atitinkamo sandorio neteisėtumą. Tradiciškai neteisėtumas čia siejamas su įgaliojimų turto atžvilgiu viršijimu.⁴³ Iš esmės sutinkant su šiuo teiginiu, vis dėlto reikėtų patikslinti, kad įgaliojimų viršijimas, o kartu ir veikos neteisėtumas, identifikuojamas ne pagal formalią patikėtinio teisę atlikti vieną ar kitą sandorį. Patikėtinis, manytina, gali iššvaistyti jam patikėtą turtą tiesiog sudarinėdamas patikėtojo interesams nenaudingus sandorius. Todėl svarbesnis neteisėtumo kriterijus yra vertinamų sandorių atitiktis/neatitiktis patikėtojo valiai ir interesams. Svetimo turto pasisavinimas savaime suponuoja minėtą neatitikimą, tačiau iššvaistymo atveju šis klausimas yra sudėtingesnis nei pasisavinimo bylose, todėl baudžiamosios atsakomybės taikymas turi būti grindžiamas akivaizdžiu veikos žalingumu savininko interesams, o esant abejonių, prioritetas suteiktinas ne baudžiamosioms, bet civilinėms pažeistų teisių atkūrimo priemonėms. Tai ypač aktualu, kai nagrinėjamas įmonės administracijos vadovo, siejamo su įmone pasitikėjimo (fiduciariniais) santykiais, sudarytas sandoris. Tokio sandorio teisėtumas ar neteisėtumas glaudžiai susijęs su CK 2.87 straipsnyje įtvirtinta juridinio asmens valdymo organo nario pareiga veikti sąžiningai ir protingai juridinio asmens atžvilgiu, būti lojaliam ir vengti interesų konflikto. Taigi sprendžiant klausimą dėl atlikto sandorio pripažinimo turto iššvaistymu, neišvengiamai reikia vadovautis civilistikoje žinomu vadinamuoju rūpestingo

šeimos galvos (*bonus pater familias*) elgesio standartu, suponuojančiu pareigą elgtis apdairiai ir protingai⁴⁴, tai ne kartą pabrėžta ir teismų praktikoje (2006 m. gegužės 25 d. kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006). Tai ypač aktualu vertinant turtinių teisių perleidimo teisėtumą. Tai, kas iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti kaip neteisėtas žalos padarymas patikėtojui, iš tikrųjų gali reikšti sąžiningą ir ekonomiškai naudingą arba bent jau pateisinamą reikalų tvarkymą.

UAB „Širdies chirurgijos centras“ visuotinis akcininkų susirinkimas nusprendė viešo konkurso būdu parduoti visą bendrovės kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą vienam pirkėjui, kuris įsipareigoję nekeisti bendrovės veiklos pobūdžio turto perleidimo sutartyje nustatytą terminą. Akcininkų sprendimo tikslas – kad bendrovė galėtų atsiskaityti su pagrindiniais kreditoriais.

UAB „Širdies chirurgijos centras“, atstovaujama trečiojo asmens S. F., dviem sutartimis pardavė UAB „Kardiolita“ bendrovės nekilnojamąjį turtą – pastatą už 9 500 000 Lt, o vėliau ir bendrovės kilnojamąjį turtą, esantį minėtame pastate, už 550 000 Lt. Taip pat buvo sudaryta ir prekės ženklo perdavimo sutartis, pagal kurią UAB „Kardiolita“ neatlygintinai perduotos visos nuosavybės teisės Lietuvos Respublikoje į prekės ženklą „ŠIRDIES CHIRURGIJOS CENTRAS HEART SURGERY CENTER fig“ registraciją.

Teismo nutartimi UAB „Širdies chirurgijos centras“ buvo iškelta bankroto byla, o jos administratorius pateikė teismui ieškinį dėl prekės ženklo perdavimo sutarties pripažinimo niekine, nes ji sudaryta pažeidžiant bankrutuojančios įmonės ir jos kreditorių teises bei interesus. Prekės ženklo perdavimas atsakovui neatlygintinai yra ekonomiškai nenaudingas bendrovei ir prieštarauja jos tikslams – pelno siekimui. Bendrovės prekės ženklas yra įvertintas 1 400 000 Lt. Sandoris pažeidžia tiek bendrovės, tiek jos kreditorių teises ir interesus, nes, perleidus prekės ženklą neatlygintinai, sumažėjo bendrovės turtas, kuriuo ji atsako kreditoriams už prievolių neįvykdymą. Jei bendrovė būtų prekės ženklą pardavusi, tai gautas lėšas panaudotų atsiskaityti su kreditoriais. Likviduojamos bankrutavusios ieškovo įmonės administratorius prašė pripažinti prekės ženklo perdavimo sutartį niekine ir negaliojančia nuo jos sudarymo momento; priteisti iš atsakovo ieškovo bendrovei 1 400 000 Lt kompensaciją už naudojimąsi prekės ženklu. Šioje byloje ieškinyje buvo atmetas pirmosios instancijos teismo, šį sprendimą patikrino ir paliko galioti apeliacinės ir kasacinės instancijos teismai (2007 m. lapkričio 6 d. kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-467/2007).

Komentuojant šią bylos baigtį, pabrėžtina, kad šioje byloje teismai konstatavo, kad prekės ženklo perdavimo sutartis buvo sudaryta nepažeidžiant imperatyvių įstatymų, UAB „Širdies chirurgijos centras“ įstatų, jos steigėjų, akcininkų ir kreditorių interesų ir kad sutartis neprieštarauja bendrovės įstatuose nurodytiems veiklos

⁴² Ten pat. P. 162.

⁴³ Ten pat. P. 150.

⁴⁴ Abramavičius A., Mikelėnas V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius, 1998. P. 286–287.

tiksams ir nebuvo ekonomiškai nenaudinga bei nuostolinga.

Iš pirmo žvilgsnio bendrovei žalingo sandorio (turtinės teisės dalies atsisakymo) teisėtumas buvo apgintas ir kitoje civilinėje byloje.

Byloje buvo ginčijama tai, kad bankrutuojančios UAB „Baltic Retail“ bankroto administratorius, vienašališkai, nesuderinęs to su įmonės kreditoriais, atsisakydamas dalies (81 581,45 Lt) debitorinio išskolinimo, pažeidė bankrutuojančios įmonės kreditorių interesus ir padarė žalą, kurią privalo atlyginti (įmonių bankroto įstatymo 11 straipsnio 6 dalis). Dėl tokių administratoriaus veiksmų į bankrutuojančios įmonės sąskaitą nepateko dalis įmonei priklausančių lėšų bei buvo prarasta teisė reikalauti sumokėti likusį debitorinį išskolinimą. Pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė, o apeliacinės ir kasacinės instancijos teismai paliko galioti šį sprendimą. Kaip nurodė kasacinės instancijos teismas, ginčijamos sutarties sudarymas, atsisakant dalies debitorinio išskolinimo, buvo tam tikrų abipusių nuolaidų padarymo rezultatas, lėmęs operatyvų bendrovės „Baltic Retail“ skolos išieškojimą ir šios bendrovės kreditorių finansinių reikalavimų patenkinimą, todėl atsakovo pasiektą susitarimą negalima laikyti buvus ekonomiškai nepagrįstą ir nenaudingą (2005 m. gruodžio 5 d. kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-640/2005).

Subjektyviajam patikėtos turtinės teisės iššvaistymo elementui būdinga tai, kad kaltė gali pasireikšti tiek tyčia, tiek neatsargumu (BK 184 str. 4 d.). Tyčios atveju kaltininkas supranta, kad neteisėtai ir neatlygintinai perleidžia svetimą turtinę teisę tretiesiems asmenims, panaikina ar padaro ją beverte, numato, kad dėl to savininkas neteks turtinės teisės, ir to nori arba nenori, bet sąmoningai leidžia žalai atsirasti. Nusikalstamo pasitikėjimo atveju kaltininkas nenori šių padarinių tikėdamasis jų išvengti. Kaip ir pasisavinimo atveju, neteisėtas turtinių teisių perleidimas, suponuojantis pirmąją padėties atkūrimą, nelaikytinas padarytu iššvaistymui būdinga kalte. Tačiau, jei šios pirmąją padėties atkūrimas nepavyko, pvz., kaltininkas buvo apgautas ir pervesti pinigai negrįžo į sąskaitą, kaip buvo planuota, veika atitinka netiesioginės tyčios arba nusikalstamo pasitikėjimo turinį.

Autoriaus nuomone, turtinės teisės (kaip ir turto) iššvaistymas dėl nerūpestingumo apskritai nelaikytinas nusikalstamu, nes šiuo atveju subjektas nesupranta daromos veikos žalingumo savininko aktyvams. Kita vertus, šis klausimas peržengia šio straipsnio temos ribas, nes susijęs su bendra diskusija apie neatsargumo ir iššvaistymo sąvokų suderinamumą.

IŠVADOS

Turtinė teisė kaip turtinių nusikalstamų veikų dalykas apima tuos civilinių teisių objektus, kurie atitinka „bekūnio“ daikto (lot. *res incorporales*) sampratą, pvz., reikalavimo teisės prievolėje, prekės ženklas, firmos vardas, negrynieji pinigai, komercinės paslaptys, literatūros ir mokslo kūriniai, meno kūriniai (išskyrus tuos, kurie turi paveikslo, skulptūros, paminklo ar kitą daikti-

nę formą), kompiuterinės programos, dizainas, išradimas, patentas, licencija, ISSN, brūkšninis kodas ir t. t. Kartu dėl juridinio (ne fizinio) įgijimo/perleidimo režimo ir negalimumo jų fiziškai užvaldyti turtinėmis teisėmis vadintini ir civilinėje teisėje prie materialių daiktų priskiriami objektai: nekilnojamas turtas ir vardiniai vertybiniai popieriai.

Patikėtos turtinės teisės pasisavinimas – tai neteisėtas (viršijant įgaliojimus) ir neatlygintinas aktas, kurio rezultatas yra tai, kad kaltininkas juridiskai tampa svetimos turtinės teisės turėtoju, įgydamas galimybę gauti iš šios teisės išplaukiančią naudą. Kaip turtinės teisės pasisavinimas vertintinas ir toks atvejis, kai kaltininkas kaip juridinį teisės įgijėją panaudoja kitą asmenį, per kurį jis įgauna faktinę galimybę realizuoti teisę. Patikėtos turtinės teisės pasisavinimo baigtumas sietinas su sandorio, kuriuo keičiamas teisės turėtojas, teisiųjų padarinių atsiradimo momentu, bet ne su fizine galimybe naudotis ir disponuoti pasisavinta teise. Kita vertus, jeigu asmuo atlieka veiksmus, dėl kurių tampa laikinu svetimos turtinės teisės turėtoju, ketindamas netrukus atkurti pirmąją padėtį, jo veikoje nėra pasisavinimui būdingos tyčios, kuri suponuoja norą sukelti negrįžtamus neigiamus padarinius patikėto turto savininkui.

Patikėtos turtinės teisės iššvaistymas – tai neteisėtas (viršijant įgaliojimus) ir neatlygintinas šios teisės perleidimas tretiesiems asmenims, juridinis panaikinimas arba jos realios vertės sunaikinimas. Patikėtų turtinių teisių perleidimo ar panaikinimo atveju veiktas baigtumas sietinas su atitinkamo sandorio ar juridinio neveikimo teisiųjų padarinių atsiradimu, o kai veikia pasireiškia kaip turtinės teisės realios vertės sunaikinimas – su faktiškai susiklosčiusia padėtimi, kai turtinę teisę tampa neįmanoma realizuoti. Turtinės teisės iššvaistymo neteisėtumas verslo srityje sietinas su kaltininko veikos akivaizdžiu žalingumu ekonominiams savininko interesams, o kilus dėl to abejonėms, nukentėjusiojo interesai turi būti ginami civilinio proceso tvarka, susilaikant nuo kaltinimų nusikalstamos veikos padarymu.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d.). Vilnius, 2007.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (patvirtintas 1961 m. birželio 26 d.). Vilnius, 1998.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (patvirtintas 2000 m. liepos 18 d.). Vilnius, 2000.
4. Criminal Code of the Swiss Confederation (German version) <<http://www.legislationline.org/legislations.php?jid=49<id=15>> [žiūrėta 2008 03 21].
5. The Swedish Penal Code <<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/02/77/77/cb79a8a3.pdf>> [žiūrėta 2008 03 21].
6. Criminal Code of The Republic of Poland <<http://www.legislationline.org/legislations.php?jid=39<id=15>> [žiūrėta 2008 03 20].
7. Strafgesetzbuch (StGB): Austria <http://www.sbg.ac.at/ssk/docs/stgb/stgb_index.htm> [žiūrėta 2008 03 21].
8. Criminal code of French Republic <<http://www.legislationline.org/legislations.php?jid=19<id=15>> [žiūrėta 2008 03 21].

9. Criminal Code of the Federal Republic of Germany <<http://www.legislationline.org/legislations.php?jid=21<id=15>> [žiūrėta 2008 03 21].
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2005. Nr. 23.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 “Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. ir 275 str.)“. *Teismų praktika*. 1998. Nr. 10.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-230/2005.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 31 d. kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2006.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 25 d. kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 6 d. kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-467/2007.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 5 d. kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-640/2005.
17. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-205/2007.
18. Abramavičius, A.; Mikelėnas, V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius, 1998.
19. Bukelienė, D. *Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Vilnius, 2008.
20. Kavolis, M.; Bieliackinas, S. *Baudžiamasis Statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Kaunas, 1934.
21. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, *Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius, 2001.
22. Pakalniškis, V. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Jurisprudencija*. 2000. T. 28(20). P. 76.
23. Reed, A.; Seago, P. *Criminal law*. 2nd edition. Sweet & Maxwell, 2002.
24. Sinkevičius, E. Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas. Vilnius, 2002.
25. Stankevičius, V. *Baudžiamosios teisės paskaitos*. Kaunas, 1925.
26. Toločko, V. Atsiskaitymų negrynaisiais pinigais teisinė prigimtis. *Jurisprudencija*. 2000. Nr. 16(8).
27. Бойцов, А. И. *Преступления против собственности*. Санкт-Петербург, 2002.
28. Владимиров, В. А. *Квалификация преступлений против личной собственности*. Москва, 1968.
29. Гаухман, Л. Д.; Максимов, С. В. *Ответственность за преступления против собственности*. Москва, 2001.
30. Клепицкий, И. А. Имущественные преступления (сравнительно-правовой аспект). *Законодательство*. 2000. No. 1, 2.
31. Клепицкий, И. А. Недвижимость как предмет хищения и вымогательства. *Государство и право*. 2000. No. 12.
32. Крашенинников, Е. А. Интерес и субъективное гражданское право. *Правоведение*. 2000. No. 3.
33. Лапач, В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика. 2004. <<http://allpravo.ru/library/doc99p0/instrum2232/item2241.html>> [žiūrėta 2006 08 06].

34. Победоносцев, К. *Курс гражданского права*. Первая часть. Спб. 1896. P. 7.
35. Потяркин, Д. Безналичные деньги – имущество. *Хозяйство и право*. 1997. Nr. 3.
36. Складаров, С. В. Понятие хищения в уголовном законодательстве России: теоретический анализ. *Государство и право*. 1997. No. 9.
37. Тараканов, С. Информационная природа безналичных денег. *Хозяйство и право*. 1998. Nr. 9.
38. Фойницкий, И. Я. *Курс уголовного права. Часть особенная. Посягательства личныя и имущественныя*. Изд.4. С-Петербург, 1901.
39. Шершеневич, Г. Ф. *Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.)*. Москва: СПАРК, 1995.

CONCEPT OF MISAPPROPRIATION AND EMBEZZLEMENT OF ENTRUSTED PROPERTY RIGHT

Oleg Fedosiuk *

Mykolas Romeris University

Summary

The Criminal Code of Republic of Lithuania (2000) provides for a new concept, under which the subject-matter of crimes of misappropriation (Art. 183) and embezzlement (Art. 184) is not limited to entrusted material property, but also includes an entrusted property right. Formerly Lithuanian criminal law included a property right identifying elements of such crimes as fraud and extortion. Identifying elements of fraud and extortion the Lithuanian criminal law traditionally included only a property right. The rationale behind this choice was that the purpose of these crimes was not only the physical seizure of a material thing, but also gain of another property. The new Criminal Code has expanded this approach into crimes of misappropriation and embezzlement, where the trustee can also illegally affect immaterial asset of the owner. The new step is also in line with the criminal law tradition, which understands the notion of property narrowly, as a material thing. That is why the notion of property right by which the norms of misappropriation and embezzlement are supplemented expands the scope of those crimes and strengthens legal protection of property in general.

The author concludes that the notion of entrusted property right encompasses all rights deriving from immovable things, obligations, intellectual products and any other immaterial things recognized by civil law, including securities and financial deposit accounts. Only the right related to a material movable thing does not accord with the notion of property right because it is a material thing. The author also discusses the possible ways, in which the property right can be misappropriated, and criteria, which identify the unlawfulness of such actions.

Misappropriation of entrusted property right is considered as illegal (exceeding one's powers) and gratuitous action as a result of which the perpetrator legally becomes the proprietor of another's property right, thus getting an opportunity to unlawfully benefit from it. Embezzlement of entrusted pro-

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Law, Assoc. Prof..

property right is understood as its illegal transfer to the third parties, its the legal termination or depreciation. The reason to to consider embezzlement of the entrusted property rights illegal, especially in the field of business, is the obvious violation of economic interests of the proprietor. If there are doubts on this account, the interests of the victim should be protected by means of civil procedure, abstaining from criminal prosecution.

Keywords: entrusted property right, misappropriation, embezzlement